

URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-258-9-13>

Рубащенко Микола Анатолійович

к.ю.н., доцент,

доцент кафедри кримінального права №1,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

**ПРОБЛЕМАТИКА ПУБЛІЧНИХ ЗАКЛИКІВ
ТА ПУБЛІЧНИХ ЗАПЕРЕЧЕНЬ:
СУДОВО-ЛІНГВІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА
І КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО**

Унаслідок прийняття та набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 3 березня 2022 року чинний КК України було доповнено

ст. 111–1, яка передбачає відповідальність за колабораційну діяльність. У частині 1 цієї статті було криміналізовано два види діянь.

Перший із них – це давно відоме кримінальному праву України інформаційне діяння – публічні заклики, а саме публічні заклики до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України. Другий – це раніше невідомий вітчизняному кримінальному праву різновид інформаційного діяння – публічне заперечення здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України.

Інформаційна природа цих діянь обумовлена тим, що обов'язковою ознакою колабораційної діяльності, вчинюваною у вказаних формах, є предмет кримінального правопорушення – інформація відповідного змісту. Форми її передачі (представлення) можуть бути різними. Як правило, має місце вербальне її транспортування за допомогою усного чи письмового мовлення. Оскільки більшість юристів не володіють спеціальними знаннями з лінгвістики, то виникає потреба в залученні експертів. У цьому зв'язку експертам та правозастосувачу слід мати на увазі таке:

1) предметом цього кримінального правопорушення є інформація, що має у своєму складі заперечення або заклик відповідного змісту. Така інформація обов'язково містить два елементи в сукупності: а) при публічному запереченні – вказівку на відповідний, вказаний у ч. 1 ст. 111–1 КК факт (1) і заперечення цього факту (2); б) при публічному заклику – вказівку на зазначене у ч. 1 ст. 111–1 КК діяння (1) і схилення (спонукання) до його вчинення (2);

2) заклик – це інформаційне діяння, яка полягає у висловленні (повідомленні) адресату в будь-якій формі інформації, зміст якої спрямований викликати в нього бажання (намір) учинити дії чи бездіяльність, зазначені у ч. 1 ст. 111–1 КК. Заперечення – це інформаційне діяння, яка полягає у висловлюванні (повідомленні, проголошенні) у будь-якій формі інформації, змістом якої є непогодження,

висловлення незгоди щодо існування/дійсності факту збройної агресії проти України та/або встановлення й утвердження тимчасової окупації частини території України;

3) заклик завжди має спонукальну (схиляльну) природу, тобто йдеться не просто про вираження особою своїх поглядів та доведення своєї позиції до відома адресату, але й про інформаційний вплив на адресат. Схилення може бути як явним («потрібно...», «слід...», «ми повинні...» і т. д.), так і прихованим за більш складними лінгвістичними конструкціями, бути так би мовити розлитим у тексті, чи різних його частинах. В останньому випадку якраз і виникає потреба у використанні спеціальних знань (та призначенні експертизи відповідно). Явні (очевидні) заклики можуть бути оцінені правозастосувачем і без звернення за допомогою до експерта. Не дарма чинний КПК України не передбачає випадків обов'язкового призначення судово-лінгвістичної експертизи.

Заперечення на відміну від заклику може й не містити спонукального (схиляльного) компоненту відомостей і полягати виключно у висловленні своєї думки, позиції чи ставлення в т. ч. без намагання викликати в інших осіб бажання заперечувати відповідні факти;

4) публічність передбачає зверненість (повідомлення) інформації, що містить заклик, до широкого (значного) кола осіб. І хоча у примітці до ст. 111–1 КК законодавець надав визначення публічності як поширення закликів або висловлення заперечення до невизначеного кола осіб, зокрема у мережі Інтернет або за допомогою засобів масової інформації, невизначене коло осіб слід розуміти не як кількісну невизначеність, а як саме як значне (широке) коло осіб. Мінімальна межа кількісної характеристики такого кола на жаль досі залишається оціночною, хоча правникам варто було б домовитися принаймні щодо того, що така кількість не повинна бути меншою трьох;

5) публічність заклику ґрунтується на вирізненні двох аспектів публіки: перший – публікою передусім є адресат інформаційного впливу – ті особи, на яких спрямовані спонукальні відомості змісту закликів, другий – публіка це також адресат інформаційного повідомлення – безпосередній одержувач інформації, тобто ті, кому відповідні відомості фактично доводилися до відома. Перший

аспект впливає із змісту повідомлюваної інформації (відповідає на питання, хто має вчинити ті діяння, про які йдеться в заклику), а тому підлягає вивченню експертами, у той час як другий встановлюється правозастосувачем (слідчий, прокурор, суд) і більшою мірою свідчить про зовнішню сторону діяння, як правило обстановку вчиненого (відповідає на питання, хто почув/побачив заклик, до відома кого він реально був доведений).

Для встановлення публічності в разі вчинення публічного заперечення достатньо встановити лише публіку як адресат інформаційного повідомлення. Така відмінність обумовлена тим, що заперечення, на відміну від заклику, не вимагає з'ясування схильального компоненту;

б) існують також і невербальні форми, що можуть виражатися зокрема в жестах та міміці. Важливу роль можуть відігравати також і паралінгвістичні засоби, зокрема інтонація, темп, тембр і т. п. Так, оклична інтонація може свідчити про наявність «схильального» моменту у висловлюванні особи, що є однією із відмежувальних ознак заклику від виловлювання, яке закликом не є. У той же час окремі обов'язкові змістовні елементи заклику/заперечення можуть виражатися вербально (напр., вказівка на необхідність зміни конституційного ладу), а окремі невербально (напр., виражений у жестах чи шляхом демонстрації певного предмету – насильницький спосіб зміни конституційного ладу). З другого боку, навпаки – невербальні чи паралінгвістичні засоби, що супроводжують усне чи письмове повідомлення, можуть вказувати на відсутність того чи іншого елементу заклику/заперечення. З практичної точки зору це означає, що в подібних випадках: а) на дослідження експерту повинні надаватися не лише зразки усного чи письмового мовлення, але й вказуватися в яких умовах (за яких обставин) таке мовлення здійснювалися та які невербальні чи паралінгвістичні засоби супроводжували акт мовлення, б) суд повинен оцінити експертний висновок з урахуванням того, чи надавалися експерту відомості про такі засоби;

7) суб'єкт може повідомляти певні відомості і усвідомлювати, що процес цього повідомлення супроводжується певними діями, котрі мають те чи інше смислове навантаження, тобто усвідомлювати

лінгвістичний контекст свого інформаційного діяння, який є лише фоном його повідомлення. Лінгвістичним контекстом конкретного аналізованого висловлювання можуть бути, зокрема: 1) попередні висловлювання особи (у т. ч. й шляхом перепосту висловлювань інших осіб); 2) відомості, що повідомлялися іншими особами, у т. ч. співучасниками; 4) відомості у вербальній формі, що супроводжують процес повідомлення (зображення, плакати з написами, викрикувані гасла, дії осіб що знаходяться поруч з промовцем тощо). У такому разі контекст може входити в структуру заклику/заперечення як його обов'язкового елементу.

УДК 343.98:343.32(063)
Е45

*Рекомендовано до друку Науково-технічною радою
Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки
та судових експертиз Служби безпеки України (далі – ІСТЕ СБУ)
(протокол № 03/2022 від 06.09.2022 р.)*

Тези друкуються в авторській редакції.
Відповідальність за точність, об'єктивність
та достовірність матеріалів покладено на авторів.
Погляди та думки, представлені в тезах доповідей та презентаціях,
належать авторам і не повинні сприйматися як офіційна позиція ІСТЕ СБУ

Е45 **Експертне забезпечення розслідування фактів колабораційної діяльності** : матеріали міжнародного науково-практичного круглого столу (м. Київ, 23 червня 2022 року). – Львів-Торунь : Liha-Pres, 2022. – 106 с.

ISBN 978-966-397-258-9

Видання містить матеріали міжнародного науково-практичного круглого столу «Експертне забезпечення розслідування фактів колабораційної діяльності», що відбувся 23 червня 2022 року у м. Києві й висвітлює актуальні питання призначення та проведення судових експертиз у кримінальних провадженнях за фактами колабораційної діяльності, можливості судової експертизи у доказуванні фактів колабораційної діяльності, методологічні особливості проведення судово-лінгвістичних експертиз у кримінальних провадженнях за фактами колабораційної діяльності, проблемні аспекти правової оцінки висновків експертів у провадженнях даної категорії.

Розраховане на представників суб'єктів сектору безпеки, співробітників судових, правоохоронних органів, установ судової експертизи, адвокатів та фахівців у галузі права, науковців, викладачів, аспірантів, ад'юнктів та докторантів закладів вищої освіти.

УДК 343.98:343.32(063)

ISBN 978-966-397-258-9

© ІСТЕ СБУ, 2022